

Naslov članka/Article:

PO SLEDEH HOLOKAVSTA

Avtor/Author:

Bojana Modrijančič Reščič

CC licenca

Priznanje avtorstva-Nekomercialno-Brez predelav

Zgodovina v šoli št. 3-4/2016, letnik 24

ISSN 1318-1416

Izdal in založil: Zavod Republike Slovenije za šolstvo

Kraj in leto izdaje: Ljubljana, 2016

Spletna stran revije:

<https://www.zrssi.si/strokovne-revije/zgodovina-v-soli/>

Bojana Modrijančič Reščič, Šolski center Nova Gorica, Elektrotehniška in računalniška šola

PO SLEDEH HOLOKAVSTA

UVOD

Prispevek govori o holokavstu – o tem tragičnem dogajanju med drugo svetovno vojno. Trpeli so tisti, ki so bili drugačni od superiorne rase, kot je v nadaljevanju menil dijak strokovne šole. Taki so bili deležni najhujšega ponižanja oz. niso bili vredni, da bi še bili ljudje. Pričevanja še živečih, avtobiografska dela, predvsem pa ogled kraja dogajanja nepojmljivega trpljenja so dijake spodbudili, da s svojimi interpretacijami s pomočjo govornih vaj svojim sošolcem osvetlijo tiste dni, ki so za srednješolce v sodobnem svetu težko razumljivi.

HOLOKAVST

Beseda holokavst nas vedno opomni na trpljenje ljudi v taboriščih med drugo svetovno vojno, na vse tiste, ki se niso skladali z ideologijo o nadčloveku, a so hoteli le živeti, biti ljudje, čeprav so bili oropani tega dostojanstva. Nekateri so za vedno ostali na tujem, nekateri pa so se vrnili domov. Njihova pričevanja so bila opomin, da se kaj takega ne sme več zgoditi, zopet drugi o tem niso hoteli pripovedovati. Preživeli svoje spomine velikokrat posredujejo mladim, ki lahko ustvarijo boljši jutri brez strahotnega trpljenja. Današnja mladina sicer o vsem tem lahko bere v literarnih in zgodovinskih knjigah, vendar pravijo, da vse to sprejemajo le kot zgodovinsko dejstvo. A štirim dijakom iz 2. in 3. letnika Elektrotehniške in računalniške šole iz Nove Gorice, smer Tehnik računalništva, je v šolskem letu 2013/2014 obisk taborišč Auschwitz I in II oz. Auschwitz-Birkenau spremenil pogled na tiste dni. Sami niso znali pojasniti kako, a so zagotovili, »da moraš biti tam, da spoznaš, kaj se je zgodilo«. Odzvali smo se povabilu Sonje Vrščaj, nekdanje predsednice Slovenskega taboriščnega odbora internirank Auschwitz-Birkenau. Prijetna sogovornica se vrača na kraj, kjer je trpela. Mladim je pripovedovala o tistih dneh, ki so še vedno živi. Opomnila jih je, da je bilo potrebno veliko iznajdljivosti in žrtvovanja, da so si trpeče pomagale, predvsem pa bile prepričane: Ko pridemo domov ...

Še ne 17-letna Kraševka se je znašla v taborišču, saj je bila vključena v mladinsko organizacijo v okviru OF. Bila je mlada sekretarka, ki je ljubila svoj jezik in domovino. Nikoli se ni vdala, čeprav je v taborišču videla veliko mrtvih, živela v nečloveških razmerah; na tistem grozljivem kraju se je poleg stenic, uši, podgan, komarjev pojavil tudi tifus. Povedala nam je o dogodku, ko je Jud vzel kruh, a ga je esesovec lovil. Ko je spoznal, da ga celo s kolesom ne bo mogel ujeti, je nadenj poslal pse. Vsi so vedeli, kaj ga čaka. Mladim pa je ob obisku taborišč Auschwitz I in II oz. Auschwitz-Birkenau svetovala: »Če boste imeli domovino radi, jo boste obvarovali vsega hudega. Nikoli ne obupajte, saj se vedno najde rešitev.« Mladi so jo radi poslušali, predvsem pa niso mogli razumeti njene vztrajnosti in poguma ter trdne volje, da je vse to preživela. Sami pravijo, da je včasih mladost težka, da pa se jim bo grozljivo taborišče za vedno vtisnilo v spomin.

*Zyklon oz. ciklon B.
(Foto: Bojana Modrijančič Reščič.)*

*Zid streljanja v taborišču Auschwitz 1.
(Foto: Bojana Modrijančič Reščič.)*

*Porušeni krematoriji v taborišču
Auschwitz-Birkenau.
(Foto: Bojana Modrijančič Reščič.)*

Dijak 2. letnika je po ogledu kraja trpljenja zapisal, da je bilo taborišče pretresljivo že zaradi negativnega vzdušja in grdih stavb: »Stresla me je misel, kaj vse so tam počeli z ljudmi. Vedel sem, da si moram ogledati kraj, kjer je trpela moja pokojna prababica Dragica Trojer. Videl sem, da nobenemu ni bilo lahko, ampak ni mi bilo jasno to, kako lahko en sam človek prepriča večino ljudi, da morajo neko raso iztrebiti, ker niso enakovredni njim - nemškemu narodu. Noben človek, pa lahko je še takšen slabič, si ne zasluži trpljenja, kakršnega so takrat doživljali interniranci. Vodička nam je pripovedovala, za kaj vse so bile namenjene stavbe, kje in kako so bili zaprti interniranci. Videli smo strelni zid, kjer so na dan usmrtili po več sto ljudi. Videli smo tudi krematorije, kjer so sežigali nedolžne ljudi. Najbolj od vsega pa me je bolelo dejstvo, kako so lahko usmrtili tudi otroke, ki sploh niso vedeli, zakaj so tam. Vodička nam je povedala nekaj pretresljivih zgodb, kako so jih usmrtili. Najbrž nikoli ne bom razumel,

kako lahko hladnokrvno privedeš nedolžnega otroka pred strelni zid in ga usmrtiš. Spraševal sem se, kako so se lahko krvniki vračali k svoji družini, poljubili svoje otroke, čeprav so prej tuje družine usmrtili. Nečloveško se mi zdi, da so delali tudi poskuse na ljudeh npr. na ženskah, da bi nemške ženske rojevala dvojčke, da bi bil nemški narod večji. Zato ne smemo nikoli pozabiti, kaj vse so počeli v taborišču z interniranci in zato moramo svoje izkušnje in znanje o tem deliti naprej. Zahvalil bi se vsem sodelujočim na tem izletu, še posebej gospe Sonji Vrščaj, ki je z nami delila svoje zgodbe, kako se je vse pričelo, kako je pristala v taborišču, kaj vse je doživljala tam in kako so jih zavezniki osvobodili. Vem pa, da za marsikoga ni bilo lahko, ker smo vsi vedeli, da hodimo po grobovih nedolžnih ljudi. Nekateri starejši udeleženci izleta pa so vedeli, da gredo obiskat grob svojih staršev.

Ogled koncentracijskega taborišča Auschwitz je name pustil močan vtis, namreč na življenje sem začel gledati iz drugega zornega kota. Spomnim se, da je gospa Sonja Vrščaj rekla, da materialne dobrine veljajo veliko v življenju, niso pa vse. Lahko smo srečni tudi brez tega in se imamo lepo.«

Njegov sošolec je dodal, da so ga zelo prizadele ruševine nekdanjega krematorija in tudi ostanki pisarne zloglasnega doktorja Mengeleja, ki je opravljal poskuse na nosečih ženskah: »Za konec smo se ob spomeniku, kjer imamo Slovenci tudi lastno ploščo, poklonili vsem padlim Slovincem. Mislim, da sem od celotnega izleta največ pridobil iz tistega skupnega večera z gospo Sonjo Vrščaj, saj mi je prav tisto, kar je bilo izrečeno, takrat manjkalo. Volja in trud. Taboriščnice so imele veliko volje, trudile so se preživeti in se veselile ob misli, da bodo spet videle svoje domače. Dodal bi še, da ni imelo nič smisla brez ljudi, ki so to doživeli. Po mojem mnenju je tisti človeški stik s to tematiko, v tem primeru je bila to gospa Sonja, pomembnejši od kupa na pol porušenih stavb. Tisto so samo fizični dokazi, ljudje pa so tisto, kar šteje.«

Dijak 3. letnika je dodal: »Pri ogledu Auschwitz me je najbolj šokiral pogled na osebne predmete taboriščnikov, zlasti na otroške čevlje in dve toni človeških las. Videli smo tudi kleti, kjer so ljudi izstradali do smrti ter jih mučili na različne strahotne načine: vešala, zid, kjer so streljali ljudi, plinsko celico pa krematorij, kjer so ubijali in sežigali ljudi. Potem smo odšli še v Auschwitz II-Birkenau, od katerega pa ni ostalo veliko. Vendar je še dobro ohranjen vhod, skozi katerega so vozili vlaki, ki so prevažali ljudi na to morišče. Vidni so tudi dimniki in ograja iz bodeče žice, ki je obdajala taborišče. Plinske celice ter krematorije so SS-ovci minirali, preden so se umaknili pred rdečo armado, ki je osvobodila preživele zapornike. Na koncu smo še položili venec in sveče na spominsko ploščo ter se tako spomnili vseh, ki so v tem taborišču trpeli.

V Auschwitzu sem spoznal, kako daleč lahko pripelje človeško sovraštvo ter kako je človek domiseln, ko namerava uničiti sočloveka. Žalostno je, da so morili večinoma nedolžne ljudi samo zato, ker so bili druge narodnosti, drugačnega verskega ter političnega prepričanja ... Nepredstavljivo je, kako je taboriščnikom kljub vsemu poniževanju, mučenju in trpljenju uspelo »ostati ljudje«, saj so preživeli največje grozote in največjo organizirano morijo, kar jo je doživelo človeštvo. Še zdaj mi ni jasno, kako so SS-ovci dopoldne morili otroke ter se popoldne vrnili k svojim otrokom in družini brez kančka slabe vesti. Menim, da bi morale vse srednje šole organizirati ekskurzije v Auschwitz, da bi vsi spoznali grozote taborišča ter da bi se to v prihodnosti ne ponovilo.«

Njegovemu sošolcu je zapustil globok vtis ogled taborišča Auschwitz II-Birkenau: »Tam smo se sprehodili do porušenih krematorijev in plinskih celic. Vzeli smo si nekaj minut, da smo položili venec na spominsko ploščo ob spomeniku umrlih. Nato smo se sprehodili do barake, v kateri je nekoč bivala gospa Sonja Vrščaj kot interniranka, ki se je izleta udeležila z nami. Tam nam je povedala, kakšne so bile življenjske razmere, ko je taborišče še obratovalo. Mislim, da ne govorim samo v svojem imenu, ko rečem, da sem bil zgrožen nad vsem, kar so morali pretrpeti. Želim povedati še, da sem v Auschwitzu kupil knjigo, ki prikazuje grozote, ki so se tam dogajale. Podaril sem jo teti moje mame, ki je še živa, ima 87 let in je bila v Auschwitzu en dan in pol (bila je v drugem vagonu), njena sestra pa je tam ostala do bridkega konca. Teta se je zjokala in mi rekla, da tako lepega darila v življenju še ni prejela.«

USTNI PRIČEVANJI PREŽIVELIH

Tisti, ki so preživel grozote holokavsta, vedo, kaj pomeni izgubiti del svojega življenja, kaj pomeni biti zaznamovan, biti le številka. Mnogi molčijo, saj jim je mučno pripovedovati o tistih dneh. Ena izmed njih je **Ljudmila Bratuž - Milka**. Njen pravnik, dijak 1. letnika smeri Tehnik računalništva, je o tem delu njenega življenja dobil podatke od njene hčere Milene Bratuž, saj sama o tem ne govori, vse je natančno povedala le ob vrnitvi: *»Milka Bratuž se je med drugo svetovno vojno pisala Štrukelj. Rojena je bila 24. 8. 1924 v Tolminskem Lomu pri Mostu na Soči. Bila je zajeta na poti, ko se je vračala iz Temljin v Baški grapi proti domu. Njeno družino so izdali domobranci, saj je bila aktivna borka proti okupatorju. Njeno sestro so ujeli na domu v Lomu, ker so vedeli, da je njena sorodnica. Najprej so ju odpeljali v goriški zapor, kjer sta bili zaprti od sredine septembra 1944 do 9. 10. 1944, ko so ju iz Trsta premestili v Auschwitz. Njuna pot je trajala teden dni v prenatrpanih živinskih vagonih. Zaradi lakote in nečloveških razmer je veliko ujetnikov tedaj umrlo že na poti. Z vlaka so jih s kamioni pripeljali do taborišča, kjer so jih že takoj ločili po skupinah. Medtem so jih pretepali z gumijevkami. Ločili so jih glede na starost, spol, sposobnost za delo, versko ter narodno pripadnost. Ljudje so se znašli v taborišču, ki je bilo naselje velikih barak, obdanih z električno žico ter stražnimi stolpi. Bilo je grozljivo. Odvzeli so jim nakit, hrano ter dodatke, kot so očala in obleke. Vse so postrigli, pobrili in jim vtetovirali številko. Milka je imela številko 89137, njena sestra Elza pa 89138. Gole so jih nato peljali najprej pod vroč ter nato pod mrzel tuš, da bi tako preprečili boleznin in zajedavce. Obleka, ki so jo prejeli, je bila zmečkana, umazana, vendar so jo morali obleči. Obuti so bili v lesene cikle. V taborišču so bili apeli vsakdanja rutina. To so bili zbori na velikem prostoru pred barakami, kjer so se morali dvakrat do trikrat na dan postaviti v vrste, da so mučitelji preverjali njihovo prisotnost. Če ni bila vrsta vojaško ravna, so jih suvali. Stati so morali tudi po več ur ne glede na vremenske razmere. Temperatura je padla tudi pod minus 40 stopinj Celzija. Marsikatera je v teh razmerah omedlela. Prisilni biriči so onemogle odnesli v krematorij. Če ne bi hoteli tega delati, bi tudi njih ustrelili in jih sežgali.*

Interniranci so delali na poljih, čistili jarke, nosili opeke in kamenje. Nekateri so hodili tudi v tovarne ali šivalnice. Običajno so delali po dvanajst ur na dan. Hrano so dobivali v skledo brez pribora. Najpogostejši obrok je bila juha, ki je bila v resnici samo prekuhana voda s koščki kolerabe. Pili so jo po požirkih. V taborišču so razsajale različne bolezni. Najsmrtonosnejša je bila griža. Obbolele so prestavili v karanteno, in če se niso hitro pozdravili, so jih odstranili. Imeli so tudi veliko problemov z ušmi.

Milki je pomagala sestra. Ko je bilo le mogoče, sta se držali za roke in si vlivali pogum, obujali spomine na dom, brate in starše. Milka se je spominjala dogodka, ki se ji je za vedno vtisnil v spomin. Nekega dne so bili na delovni akciji in tedaj je neka interniranka s Primorske zaradi nevdržnih razmer hotela pobegniti, zato je stekla proti močvirju. Poljska paznica jo je takoj opazila in je nadnje poslala psa. Ostalim je od groze ledenela kri. Skupaj s sestro sta morali njeno truplo odpeljati v krematorij. Velikokrat se je spominjala strahu, ko je pred krematorijem čakala ali se bo sestra vrnila ali pa bo tudi ona ostala v ognjenem zublju peči. Takrat jo je oblival mrzel pot od strahu. Minute so se zdele kot ure, in ko jo je naposled le zagledala, je bila srečna. Spomladi leta 1945 sta bili Milka in sestra premeščeni v taborišče Bergen, kjer se jima je zdelo še hujše kot v Auschwitzu, saj je v tem taborišču močno razsajal tifus. Elza je zaradi okužene vode močno zbolela in po kakšnem tednu tudi umrla. Za prababico je bila izguba zelo boleča. Tu dalj časa ni mogel nihče preživeti. 16. 5. 1945 je v taborišče vdrla rdeča armada in jih osvobodila. Preživele so odpeljali v bolnišnico, da so si pred odhodom domov vsaj malo opomogli. 14. 8. 1945 se je Milka vrnila domov. Tehtala je komaj 35 kilogramov in je bila brez las, lastni oče jo je spoznal šele, ko je spregovorila. Od groze se je zgrudil na tla in neizmerno zajokal. Desetmesečna grozota jo je spremljala celotno življenje. Zaradi strahu, da bi se to ponovilo, ni nikoli pripovedovala o življenju v taborišču in o kriminalnih dejanjih paznikov. Nikoli ni prestopila italijanske meje zaradi sovraštva do Italijanov. Njeni hčeri Mileni Bratuž se zdi, da je s svojo molčečnostjo hotela svojo mladost izbrisati iz svoje zavesti. Vendar jo je misel nanjo na žalost spremljala celo življenje. Zaradi tega ni želela po televiziji spremljati dokumentarnih oddaj o Auschwitzu.

Ko sem pripravljaj svojo govorno vajo, sem se naučil veliko novega o taborišču in o svoji prababici. Spoznal sem, kako so se morali ljudje boriti za svoje življenje. Ko primerjam težave današnjih ljudi in moje prababice, ugotovim, da se to ne more primerjati z grozotami, ki jih je preživela moja prababica. Za nas mlade so težko razumljive, saj živimo svobodno in brez strahu.»

Zaupanja v svetlo prihodnost pa ni izgubila tudi še vedno živahna **Bogdana Šimac Rakar**, ki šteje že 91 let. Za domačine Breginja je bila vedno Dani Tamatova, zdaj pa živi v domu ostarelih v Tolminu. Leta 1944 je morala 21-letnica kot politična zapornica najprej v zapor v Gorico, nato pa je skupaj z drugimi sotrpinkami s Krasa, Brd pristala v taborišču smrti Auschwitzu. Spominja se, kako so bile ženske strahotno ponižane, saj so jim najprej odvzeli vse imetje, nato so se morale sleči do golega, kar je bilo za starejše ženske zelo sramotno. V drugem prostoru so jih ostrigli in pobrili, nato so morale pod tuš. Košček mila, ki so ga dobile, je bil poln peska. Rablji so jim menjali vročo in mrzlo vodo, interniranke pa so kmalu ugotovile, da brisač ne bodo dobile. Dobile pa so obleko, ki ji tako niso mogle reči, ter obutev: »Bila sem kot ubog siromak, saj sem zaradi lesenih cokel dobila žulje. Pa tudi obleko smo si menjale, da je bila ženskam vsaj nekoliko prav. Nato so ženske doživele popolno ponižanje, saj so na roke dobile številko s peresom. Nevednice smo mislile, da si jih bomo z vodo izbrisale, a so se nam esesovke le smejale. Sama je postala številka 82911. Z ostalimi Breginjkami smo skozi okna gledale ljudi, ki so bili postrojeni v vrste. Še prekmalu smo izvedele, da so bili to apeli. Naše sobe so bile velike 2 kvadratna metra, v vsaki pa se nas je gnetlo po 10. Bile smo obgrizene zaradi stenic, česar pa tedaj nismo vedele. Zato je vsaka hotela spati na sredini. Najprej smo jokale, a so se solze kmalu posušile. Večkrat smo tudi slišale nemške besede 'los, snel in banditen'.« Dani se je spomnila, da so jedle le bore malo, da pa so morale imeti okrog pasu s trakom privezani skledo in žlico, sicer hrane nisi dobil. Morale so z golimi rokami prenašati opeko, tudi ko je bilo hudo mraz. Med delom so morale poslušati pesem Rozamunda. Tako so se jim krvniki dodatno posmehovali. In bile so polne uši, kot pravi Dani, so imele »gvantarce«, ki so se pojavile pod obleko, niso pa jih imele v laseh. Spomnila se je tudi, da so čez noč izginili otroci in starejši. V bližini njene barake s številko 25 je zelo smrdelo, saj so bili tam krematoriji. In vsi so vedeli, kaj se je dogajalo v njih. Tam so imeli tudi zdresirane pse, saj so taboriščnice morale ponoviti, kar je naredila ta žival. Kaznovali so jih že zaradi malenkosti. Morale so se sleči in se uleči na bodeč pesek, kot je to storil pes. Slednji so jih tudi večkrat ogrizli. Preostale so morale gledati take prizore v opozorilo, da se ne smejo upirati. »Tudi zbolela sem,« je povedala Dani, »imela sem krvavo grižo.« Zelo je pazila, da je ne bi nihče odkril. In najbolj srečna je bila, ko so se približevali Rusi. Taboriščnice so tedaj odkrile skladišče in v njem ameriške pakete s hrano. Veliko žensk je tedaj umrlo, ker so se preveč najedle. Njej kljub lakoti ni bilo do hrane, hotela je le domov. Osvobodili so jo 1. 5. 1945, domov pa je prišla 1. 9. 1945. Seveda je morala čakati na popravljene železniške proge, obvezno karanteno in dokumente. A spomin na lepo oblečene krute paznice, na umazana in vedno polna stranišča, na lakoto, »ko smo imele trebuh v hrbtu«, ter hudo žejo je še vedno živ.

PRIČEVANJA PREŽIVELIH V KNJIGAH

Veliko je ustnih pričevanj še živečih ljudi, mnoga pa so zapisana v knjigah kot spomini, v obliki intervjuja ali pa so to literarne zgodbe. Kot spomin, predvsem pa opomin nam vsem, naj spoštujemo njihovo preteklost, v katero so bili potisnjeni in ki jih je tako kruto zaznamovala ter jim spremenila nadaljnje življenje.

Angela Vode v III. knjigi zbranih del Spomin in pozaba spregovori o svojem trpljenju v Ravensbrücku. Zdelo se ji je, da drvi v pekel. »Imam občutek, da ne spadam v to dobo, kjer je prostora za vse, le za človeka s srcem in dušo ne ...«.¹ Vedno se je spraševala, kakšna je bila krivda vseh teh žensk, ki so strahotno trpele, ki so jih tujci oropali vsega človeškega in jih strahotno ponižali, saj so postale le številke. Obtoževala je tudi nemške žene, da so bile tudi one zveri, ki so teptale človeško dostojanstvo zaprtih in z njimi ravnale slabše kot z živino: »Pozabile ste, da ste same žene in matere, saj ni bilo v vas niti sledu ženskosti in člo-

¹ Vode, A. (2000). Spomin in pozaba, III. knjiga. Ljubljana: Krtina, str. 218.

večnosti. V vas je moralo zamreti sleherno čustvo materinstva.«² Oropali so jih tudi najlepšega okrasa – las, ki so jih potrebovali za sestavine pri letalih. Bile so prezeble, lačne, žejne. A ko so hotele piti vodo v kopalnici, so jih grobo opozorili, da se od vode v taborišču dobi tifus. Slovenke so kmalu spoznale starešino barake blokovo ter štubovo, ki je skrbela za red v sobi. Bivanje v taborišču je bilo uničujoče fizično in moralno. Bile so kanalje in zavržene svinje, ki niso smele dobiti uši, saj so te prenašale tifus, za zdravljenje pa ni bilo nikakršnih sredstev. Angela Vode se je zavedla, da je izgubila svobodo, vendar je hotela živeti. Zato se je oklepala optimizma. V taborišču ni hotela umreti, saj je bila tam smrt strašnejša kot doma. Čeprav je čakala nanjo, ker je hudo zbolela. Zaradi mraza in prepaha je bila vedno prehlajena, zaradi bronhialnega katarja je kašljala, dobila pa je tudi črevesni katar, najnevarnejšo taboriščno bolezen, ki so se je težko rešili: »Kriva je bila predvsem hrana, nekoliko tudi voda, a svoj delež prispevajo tudi živci. Posebno hudo je bilo ponoči: ko sem šla ven, sem po dvakrat omedlela, predno sem prišla do stranišča. A zjutraj nisem smela ležati, marveč sem morala stati z drugimi v snegu in mrazu 'zbor'.«³ V bolnišnici je bila higiena svoje nasprotje, saj so bolnice dobile uši, če jih že niso imele, stenice in ščurki pa so jim delali družbo. Ni bilo toplomerov, obvez, zdravil, ker jih je osebje pokradlo zase, tudi za vojake. A kljub vsemu so bolnice občutile veliko srečo, če so lahko mirno ležale in niso vstajale ob pol štirih zjutraj ter stale v mrazu pri apelu. Sicer je, ko je za silo ozdravela, delala, in sicer je nakladala pesek na majhne vozičke ter jih odvažala na prostor, ki ga je bilo treba izsušiti. Težaškemu delu jo je iztrgala rojakinja Mara, ki ji je našla delo pletilje. Obrat je vodila zelo prostaška Nemka, ki je še posebej sovražila Slovenke. A nihče ni preprečil, da bi se jetnice različnih narodnosti ne družile in si pomagale med seboj. Čeprav A. Vode piše, da je tudi v taborišče prišla pomlad, je imela vedno občutek, da je bilo mračno, da ni bilo tako svetlih dni kot v domovini. A za jetnice je zasijal svetli žarek upanja, ko so 6. 6. 1944 zavezniki prišli do Pariza. In ponesrečeni atentat na Hitlerja jih je prepričal, da je tudi v Nemčiji vrelo. In čeprav so mnoge kljub nemogočim razmeram dočakale svobodo, so bili spomini na gorje še vedno živi. Zanj je bil najbolj grozen apel. Bile so utrujene, premražene, lačne, premočene, posledice pa so kmalu občutile; zbolele so, kar ni bilo daleč od krematorija. Težko je bilo ostati človek, kar so dokazovale krute gestapovke – paznice, ko so jetnice pretepale in jih brcale s škornji. A človek, ki je bil teptan in ponižan, je preživel, čeprav je spoznal, kaj pomeni biti človek človeku volk.

Kruto usodo istega taborišča je občutila tudi pokojna pisateljica **Branka Jurca**, kar je zapisala v treh kratkih zgodbah Pa ne bomo jedle, Maščevanje in Pot v svobodo, ki jih je zbrala v delu z naslovom **Pot v svobodo**. V njih je izpostavila tudi krute nadrejene, ki so imeli živalska imena in lastnosti, saj so se še posebej kruto izživljali nad kaznjenkami, a te so se jim uprle ter zahtevale svojo človečnost. V zgodbi Pa ne bomo jedle je izpostavljena skromna Poljakinja Siemsenovega obrata, ki ji je kruta paznica Julika z jastrebovimi očmi odrezala skrbno počesane lase. Dekle si je namreč želelo, »da ne bi bila samo številka v težkih, lesenih coklah, v progasti obleki in z belo ruto na glavi.«⁴ Ostrižena je kljub razočaranju stisnila ustnice in ni jokala. Čeprav so bile ženske brezvoljne, so se vendar uprle, ko je paznica odkrila prevaro s ponarejenimi kuponi za hrano. Odločila se je, da bodo odtlej ženske dobile le polovico obroka: »Edino lakota jih bo strla, edino lakota je še sposobna, da jih prisili k ponižnosti, k skromnosti in pridnosti.«⁵ Slovenki pa sta sklenili, da bosta raje še bolj lačni kot sicer. A tri Belgijke, ki niso okusile še ničesar hudega v življenju, so klonile v posmeh lastnemu narodu; preostale so jih označile za stavkokaze. Če se je Juliki zazdelo, da je bila boj s tisočglavo kačo, ki je ni mogla streti, so se jetnice obrnile h krivi Herti, kočevski Nemki, ki je prosila milosti za golo življenje.

V noveli Maščevanje je izpostavljena stiska blokove, Ukrajinke Vere, ki jo je pogoltnila Nemčija. Če je ženske niso ubogale, so jih dobile z bičem. Zato se jih je bala, rada pa bi odšla domov s prihajajočo sovjetsko vojsko. A lačne taboriščnice so vdrle v pazniško skladišče, kjer je bilo vsega v izobilju, predvsem čokolade, kruha, margarine, klobas, medu in marmelade. Vero so mrzlo gledale in je niso spustile naprej. Ona je vedela, da je osamljena; bila je na vrhu in je telebnila na tla. In ženske so se znesle nad njo, saj so jo kamenjale, ji pravile podlasica, ničvrednica, izdajalka. Tako so se ji maščevale kot tudi vsem gadom, »ki so nam pili kri.«⁶

2 Prav tam, str. 213.

3 Prav tam, str. 238.

4 Jurca, B. (2014). Pot v svobodo. Maribor: Litera, str. 139.

5 Prav tam, str. 151.

6 Prav tam, str. 175.

Pot v svobodo pa je bila za vse jetnice sladka v istoimenski noveli, paznicam pa je nagnala strah v kosti, ko so se pijane bale za lastno življenje. Spoznale so, da jih interniranke ne ubogajo več, da niso več poslušne, same pa so bile popolnoma brez moči. Izpostavljena je paznica Žaba, kot jo imenuje pisateljica, ki ima debela bedra in mežikajoče, svinčene oči. Tu je tudi Peter, pes taborišča, ki je še utegnil postreči večerjo svojemu psu na belem krožniku z mesom in omako. Ironično je bilo, da ženske niso imele kaj jesti, njihovi nadrejeni pa so imeli živalske lastnosti; peščica razčlovečenih ljudi je torej vladala množici. Slednja pa se je hotela najesti do sitega. Čeprav so jih vojaki brcali, bili s puškinimi kopiti, celo streljali, so se ženske vrgle na zelenjavo kakor kobilice *»in s polnimi usti so zadovoljno škilile po kruhu«*.⁷ A niso se uspele vse najesti, morale so na pot, saj se je bližala odrešitev za trpine, pot pa je gorela pod nogami nekoč brezobzirnim. Slovenke so se zavedele bolečega dejstva, da bodo odšle po isti poti kot nekoč v trpljenje. Vzporedno s taboriščnicami so se umikali nemški vojaki, po cestah pa so pešočili tudi ranjenci z obvezami, berglami: *»Bilo je mrzlo, aprilsko, nemško jutro.«*⁸ Oberinka se je zavedela, da so jo *»te ženske, vsa ta neštevilna čreda, vsa ta golazen, ki jo je v taborišču z lahkoto obvladovala«*, prerastle.⁹ A tudi trpeče so vedele, da ne bodo nikoli več čreda.

V novelah Branke Jurca je čutiti trpkost življenja v taborišču, kjer so trpele ženske vseh narodnosti, se med seboj tudi sprle, predvsem pa trpele ponižanje in degradacijo brezsrčnih. Zdi se, da je bilo vreme prava slika doživljanja trpečih, saj je bilo vedno mrzlo. Dež je pršel, vse je bilo vlažno. In vlekel je mrzel veter. In čeprav je tudi v taborišče prišla pomlad, se je dokončno oglasila, ko so ponižane za vedno odšle v svobodo.

Svobodo je dočakal tudi **Shlomo Venezia**, avtor dela **Sonderkommando**, ki je napisano v obliki intervjuja z Beatrice Prasquier, mlado žensko, ki si želi, da teh krutih dogodkov ne bi pozabili. Je preživeli sonderkomando, ki je na smrt obsojenim deportirancem pomagal pri slačenju in jih je odpeljal v plinske celice, iz njih izvlekel trupla in jih prenesel do krematorija. Imel je samo 21 let. Bil je v Grčiji rojeni italijanski Jud, *»ki je kot materni jezik ohranil ladino, dialekt Judov iz Soluna, kjer je živel«*.¹⁰ V Auschwitz-Birkenau je prišel 11. 4. 1944. Kot 12-leten je moral pustiti šolo, se zaposliti in vzdrževati družino, saj je ostal brez očeta. Čeprav so bili doma zelo revni, jih je ščitil italijanski konzulat. A Nemci so deportirali najprej grške Jude, nato italijanske judovske družine. Starešine le-teh so se odločili, da bodo šli v Atene, ker bodo tako blizu svojih tovarn; tako so si podpisali smrtno obsodbo. 8. 9. 1943 je bilo konec zavezništva med Nemčijo in Italijo. G. Venezia in njegov brat sta se pridružila odporniškemu gibanju, a konec marca 1944 sta postala ujetnika sinagoge in še s svojima dvema bratrancema pristala v zaporu. S prvim konvojem se je avtor dela znašel v taborišču Auschwitz-Birkenau. Matere in sester ni videl nikoli več. Od 2500 Judov so v taborišče poslali 320 moških in 328 žensk, ostali so smrt dočakali v plinskih celicah. Ubežal ni nihče, saj so bili povsod Nemci z mitraljezi in psi. Že takoj na začetku je bil na desni strani blok 24, kar pa je bil bordel za vojake in Nejud, ki so imeli privilegije. Ob oknih so slonele lepe ženske, Nejudinje, ki so se smejale. G. Venezia je verjel, da bo v taborišču le delal. Že zgodaj je spoznal, da je znanje jezikov življenjskega pomena, a ob ponovni selekciji je vedel, da si lahko obsojen na smrt že, če imaš nekoliko usahlo zadnjico. Moški so bili zelo porezani, saj krvniki niso imeli pene za britje. Tuširati so se morali z vrelo in ledeno vodo, sam pa je postal številka 182727. Kot interniranci niso več imeli črtastih oblačil, pač pa dezinficirana oblačila ujetnikov, ki so prišli pred njimi; ta so bila ponošena in raztrgana. Sam se je ponudil, da bo za dodaten kos kruha pomagal briti. Zelo so bili tudi lačni, a niso imeli menažk za tekočo hrano. Ker jim jih nihče ni dal, so jih umazane in zarjavele pobrali s tal. Morali pa so jih imeti vedno pri sebi, sicer so jim jih ukradli. Kapo njihove barake je bil Nejud oz. Poljak, ki je bil pravi izmeček. Sicer so bili kapi Nemci, Poljaki, Francozi, nemški kriminalci, ki niso končali v zaporu. V kasnejši enoti Sonderkommando so bili vsi ujetniki in kapo Judje. Večina je bila Poljakov, nekateri pa so bili iz držav Vzhodne Evrope. Za dvojno porcijo juhe je opravil dodatno delo – z drugimi jetniki je vlekel voz, na katerem so bila razpadajoča trupla tistih, ki so umrli v karanteni. Širil se je neznošen smrad, saj so trupla ležala in razpadala do 15 ali 20 dni: *»Slišal sem, da so možje, ki so delali v krematoriju, dobili dodatne žlice in druge stvari, ki so v taborišču prišle prav.«*¹¹ Moral se je prilagoditi:

⁷ Prav tam, str. 185.

⁸ Prav tam, str. 194.

⁹ Prav tam, str. 196.

¹⁰ Venezia, S. (2010). Sonderkommando: V peklu plinskih celic. Ljubljana: Modrijan, str. 11.

¹¹ Prav tam, str. 56.

za silo je govoril nemško, ker je na črno trgoval z vojaki, ter jidiš. Ker bi za hrano naredil vse, je bil razporejen v posebno komando Sonderkommando. Tam so veljala posebna pravila, saj so jih nadzorni esesovci pustili pri miru, ker so opravljali pomembno delo. Paznik Nizozemec, ki se je v SS vključil prostovoljno, saj je verjel v nemško doslednost in učinkovitost, je bil sicer zelo človeški, ni pa hotel opravljati nečloveškega dela, pač pa se je temu spretno izognil. Baraka, v kateri je živel g. Venezia, je bila obdana z bodečo žico in ograjena z zidom, kar jih je ločilo od drugih barak v moškem delu taborišča. Z drugimi ujetniki tako niso mogli komunicirati. A premestili so jih v krematorij, kjer so tudi spali. Najprej so okrog njega pulili travo in tako čistili teren. Vanj niso smeli pogledati. G. Venezia je to storil skrivaj, videl pa je nagrjadena trupla mladih. Morali so tudi sortirati oblačila, ki so ležala na tleh. Nemcem so morali odpreti loputo, ki je vodila v plinsko celico, da se je v njej znašel zyklon B. Ob tem suroveži nikoli niso nosili plinskih mask, ko so odvrgli smrtonosen prah. Sonderkomandi so občutili le grozo, ko so najprej slišali glasne krike in jok, po desetih ali dvajsetih minutah pa ni bilo slišati ničesar več. Ko pa so odstranjevali trupla, se je po prostoru širil kiselkast smrad. Ker se niso smela prilepiti na razbeljeno železo, so nosila polivali z vodo, sicer so morali mrtve spraskati z vilami in delo se je upočasnilo. Stene celic pa so prebelili z apnom, a tla so ostala mokra. To novih taboriščnikov ni motilo, saj so verjeli, da se bodo tuširali. Tudi v jarke so morali prenesti trupla, kjer je gorel ogenj in ni smel nikdar ugasniti. Pepel so zmetali v reko, zdrobili pa so tudi medenične kosti, ki so slabo gorele. Shlomo Venezia se je zavedel, da je postal avtomat, ki je le ubogal ukaze. Angel smrti, esesovec Moll, pa je dokazal, kaj lahko vojna naredi iz človeka, saj je hladnokrvno večkrat ustrelil tistega, ki je nosil trupla in obnemogel, prej pa ga je še prebičal. Pisec spominov pa ga je moral še sleči, saj so oblačila pripadala tretjemu rajhu. Vedel pa je, da je imel mrtvi več sreče, kot so jo imeli živi, ker mu ni bilo več potrebno prenašati pekla na zemlji in gledati človeške krutosti.

Grozljivo je bilo dejstvo, da so selekcije potekale ob najpomembnejših judovskih praznikih. In ko so ljudje obležali na tleh brez življenja, so jih imenovali muslimani, saj je bil njihov položaj podoben muslimanom pri molitvi. Čeprav so sonderkomandi opravljali svoje delo in postali celo roboti, so nekoč pripravili upor, ki pa se je žal izjalovil. Nekateri ujetniki so jim zavidali, drugi so jih krivili za vse hudo. A g. Venezia v knjigi spominov pravi, da bi takoj menjal z drugimi ujetniki, čeprav bi trpel. Nikoli pa ni razmišljal o pobegu; poljsko ni znal, bal se je, da bi ga kmetje zato izdali. Tega ni storil niti potem, ko so morali uničiti krematorije. In januarja pred osvoboditvijo se je neopazno priključil jetnikom, ki so zapuščali taborišče. Nikomur ni povedal, da je bil sonderkomandovec, saj se je zavedal, da bi ga takoj ubili. Najprej je pristal v Mauthausnu, kjer je dobil železno zapestnico s ploščico in številko 118554, nato je v taborišču Melk delal 8 ur na gradbišču avstrijskih civilistov, gradil pa je tudi gorske predore. Premestili so ga tudi v Ebensee, manjše taborišče v sklopu Mauthausna. Takrat si je posteljo delil z Rusom, ki je močno kašljal. In tudi sam je po osvoboditvi hudo zbolel za tuberkulozo. Tedaj so tudi gradili gorske predore, a so vrtali v skalo in bili vedno mokri. Američani so že bombardirali železniško postajo, ujetniki pa so obnavljali železniške tire. Spoznal je, da je vojna skrhala tudi solidarnost med ujetniki, upravnik z oficirji pa je zapustil taborišče, saj jim je gorelo pod nogami. G. Venezia se je v svobodi, ki je prišla 6. 5. 1945, počasi privajal na hrano, v taborišču Ebensee pa je ostal še 2 meseca, saj ni imel kam. Zaradi bolezni je pristal najprej v bolnišnici v Vidmu, kasneje je bil v sanatoriju, nato je odšel v bolnišnico v Meran. V zdravstvenih ustanovah je tako preživel še 7 let. Obiskoval je tečaj angleščine in spoznal svojo bodočo ženo, s katero imata 3 sinove. 47 let po osvoboditvi je zopet pripovedoval svojo zgodbo, saj ga prej ljudje niso hoteli poslušati. Družini ni hotel pripovedovati, saj je menil, da ne more biti običajni oče, ker je taborišče v njem ubilo življenje.

KAKO SO MLADI PODOŽIVELI PREBRANO

Ko so dijaki 2., 3. in 4. letnika smeri Tehnik računalništva v govornih vajah predstavili prebrano delo, se je mnogim zdelo nepojmljivo dejstvo, da so morali sonderkomandi iz

plinskih celic odstranjevati trupla. Imeli so mastne in umazane roke, zato so si pomagali z berglami. Dijaki 4. letnika so si bili edini: »Grozljivo je, kako so ljudje trpeli. Nekaterim so oči izstopile iz očesnih votlin, drugi so krvaveli iz delov telesa, bili celo pokriti z lastnimi iztrebki oz. iztrebki drugih. Jasno je, da so si želeli priti do zraka, zato so plezali po drugih in stisnili šibkejše. Verjamemo, da se g. Venezia na začetku ni mogel dotakniti kruha, saj so njegove roke smrdele po smrti, a kasneje se je navadil tudi na to. Ne predstavljamo si, da bi mi morali početi isto. To so res neverjetni podatki, a so resnični.« Dijaki 2. letnika so obsodili nadzornika celice, saj je obsojene na smrt še dodatno strašil, ko je prižigal in ugašal luč: »Pa saj so bili deportiranci že tako psihično uničeni, imeli so uši, vedeli so tudi, da jih ne čaka nič dobrega.« Dijakom 3. letnika pa se je zdelo grozljivo dejstvo, da je g. Venezii ostala koža mrtvega na rokah, ko se je zmeščala ob okvari v krematorijskem dimniku. Dodali so še, da se ne morejo vživeti v vlogo sonderkomanda, ki je moral držati glavo tistemu, ki ga je Nemeč ubil. Če ga je ob tem poškopila kri, je tvegaj svoje življenje. »A zakaj ni kdo pobegnil?« so se spraševali posamezniki ob govornih vajah. Pripovedovalci so odgovarjali, da je nekaterim ujetnikom sicer uspelo pobegniti, a ko so pripovedovali o grozotah, jim ni nihče verjel, saj so vsi drugi le hoteli dobiti vojno. »Pa tudi Nemci niso mogli tvegati, da bi kdo povedal o notranjosti plinskih celic. Sploh pa so taboriščnike obravnavali kot podgane.« Pripovedovalci govornih vaj v 2., 3., 4. letniku smeri Tehnik računalništva so izpostavili prizor, ko je umrla 2-mesečna dojenčica, ki se je dojila pri materi. Preživela je plinsko celico, a jo je paznik ustrelil, saj je pomenila dodatno in nepotrebno breme za taborišče.

Ko sem kot profesorica slovenščine na strokovni šoli v 2., 3. in 4. letniku smeri Tehnik računalništva izpostavila vprašanje, ali je kdo vedel, kaj je nekoč pomenilo biti sonderkomando, so skoraj vsi le zmajali z glavo. Povedali so, da so sicer vedeli, kaj so esesovci počeli z interniranci, da so z njimi ravnali brezčutno, saj so se prepričali, da izpolnjujejo ukaze tretjega rajha, a vloga sonderkomanda je po njihovem mnenju zapustila v človeku globoke sledi. Kaj lahko vojna naredi s človekom, so se prepričali ob poslušanju govornih vaj. Pripomnili so, da se sami sicer ne morejo vživeti v tiste dni, vedo pa, da je bilo neznosno hudo. Tisti, ki so imeli sorodnike v taborišču, so povedali, da so intervjuvani med pripovedovanjem pogosto utihnili, razmišljali in jokali. Tisti bralci, ki so predstavili delo taboriščnika Venezie, pa so izrazili svoje mnenje.

Dijaku 4. letnika smeri Tehnik računalništva je bilo težko razumeti, kako so bili lahko stražarji v taborišču tako hladnokrvni ter brezbrizni, da so pobijali ljudi brez slabe vesti in zadržkov: »Verjetno zato ker so imeli oprane možgane in so verjeli nacistični propagandi o nemški superiornosti ter da je treba preostale 'podljudi' iztrebiti, da bo arijska rasa 'ostala čista'. Neki nemški častnik je pobijanje judov celo primerjal z iztrebljanjem podgan v kanalizaciji.«

Dijak 3. letnika pa je zapisal: »Knjiga Sonderkommando mi je bila všeč, saj je napisana po resničnih dogodkih, ki jih je doživel avtor. Nazorno nam prikaže dogajanje znotraj taborišč, predvsem v krematorijih. Med prebiranjem si je težko predstavljati, da se je vse to dogajalo. Dela, ki so jih morali opravljati ljudje, so bila grozljiva. Sonderkomandi so bili vsak dan v stiku s smrtjo. Kot je večkrat omenil pisatelj, so postali avtomati, saj se niso več zavedali, kaj počnejo. Kot je omenjeno, se Venezia na začetku z rokami sploh ni mogel dotakniti hrane, saj je z njimi ves dan prijemal trupla. Med prebiranjem mi je bil najhujši zapis o tem, v kakšnem stanju so bili ljudje, ko so odprli vrata plinske celice. Tu se je pokazala krutost tega pobijanja, saj so se ljudje oklepali eden drugega in se borili, kdo bo dobil več zraka. Nato so jih morali ročno znositi iz celice v peč, kar pa je terjalo veliko energije. Najbolj grozno mi je bilo dejstvo, da so sonderkomandi morali tolažiti in miriti ljudi ob slačenju, preden so vstopili v plinsko celico. Ko se postaviš v kožo sonderkomandov, je to psihično obremenjujoče, saj so dobro vedeli, da vse čaka isti konec in da tolažba ni smiselna. Niti solza ni bilo. Verjetno zato, ker so bili vedno v stiku s smrtjo in so zaradi tega postali avtomati. To jih je nato zaznamovalo v življenju tudi po koncu vojne in osvoboditvi, saj so, kot je zapisano v knjigi, težko izražali svoja čustva.

Menim, da bi tako knjigo moral prebrati vsakdo, saj nam pomaga razumeti preteklo zgodovino in strašne dogodke 2. svetovne vojne. Vendar pa danes ti dogodki vse bolj tonejo

v pozabo, saj so se nekateri zapisi izgubili ali pa sploh niso zapisani. Zato so pričevanja preživelih ljudi še toliko bolj neprecenljiva. Spoštovanja vredno pa je že to, da ti ljudje delijo svoje izkušnje z nami, saj jim je zagotovo težko govoriti o trpljenju, ki so ga prestajali. Kot je zapisal tudi G. Venezia v knjigi, o tem ni govoril nikomur, saj nihče ni bil pripravljen poslušati. Zgodovina pa je pomembna tudi zato, ker se človek iz nje uči in zato ne ponavlja napak svojih prednikov.«

Dijak 3. letnika pa je dodal: »Ta knjiga je bila prva knjiga o holokavstu, ki sem jo prebral. Zdaj bolje razumem muke, ki so jih ti nedolžni ljudje doživljali. To je bil višek krutosti, ki jo človek lahko stori, in vsi ljudje, ki so živi zapustili taborišča, nikoli več niso bili enaki kot prej. Nemci, ki so hladnokrvno pobijali Jude, so morali čutiti neizmerno sovraštvo do njih, kajti razumen človek tega ne bi mogel storiti. V tej knjigi so dogodki tako podrobno opisani, da lahko kar občutimo grozo ljudi, ki so bili tam ujeti. Najbolj me je pretresel dogodek ob Bunkerju II, ko so morali mrtve po globokem blatnu nositi v jarke. Mladenič, ki ga je Moll kasneje ubil, je, kot kaže, povsem izgubil razum in ni bil več del tega sveta, ker ga je vse dogajanje psihično uničilo. Zelo žalostno je, da so ljudje, ki so jih Nemci zaplinili, mislili, da se bodo le stuširali, vendar so v strašnih mukah umrli. Kruto je tudi, da so otroke obravnavali enako kot odrasle in niso pokazali niti kančka sočutja. G. Venezia pravi, da mu je bilo najbolj mučno spodbujati ljudi, ki so bili slabotni in so jih s tovornjaki pripeljali z vlaka. Kmalu so odšli v smrt, saj ko so jih pripeljali v krematorij, jih je esesovec hladnokrvno enega za drugim postrelil. G. Venezia je imel res veliko sreče, da v taborišču ni umrl, saj je kar nekajkrat za las ušel smrti. Knjiga mi je bila zelo zanimiva in je ni bilo težko brati, pa tudi risbe, ki so v njej, popestrijo dogajanje, da si lahko zamišljamo in vsaj malo dojamemo pretekle dogodke.«

Dijak 2. letnika, ki je dogajanje v knjigi Sonderkommando predstavil zelo podrobno, je o delu menil: »Mislim, da je prav, da o tem, kar se je dogajalo, pove nekdo, ki je to doživljal, saj pove drugače, kot povedo vsi zapiski in dokumenti. Velikokrat se, ko berem tako knjigo, poskušam postaviti v kožo vpletenih zato, da jo bolje doživljam. G. Venezia se mi je zdel zelo premišljen in je vedel, kaj dela; hotel je preživeti in to je tudi naredil. V vsaki situaciji je znal reagirati tako, da je bilo zanj bolje. S svojim znanjem jezikov je marsikomu pomagal, čeprav jih ni znal popolno, se je pa vsaj nekako sporazumeval. Za svoje sorodnike je hotel poskrbeti, da bodo na varnem, in za brata mu je to tudi uspelo, saj ga je premestil v krematorij, kjer je delal tudi sam. Kakor sem rekel, vedel je, kaj počne. Upam pa, da bo ta knjiga opomin in da se bomo spominjali tega, da ne bomo taki oz. tega ne bomo ponovili. Ne naredi drugemu tistega, česar ne želiš, da bi on naredil tebi! Zgodovinskih knjig sem prebral že kar nekaj, a vendar se najboljše spominim dela Satan, njegovo delo in smrt, ki ga je napisal Tone Ferenc. V njej sem se prvič srečal s podrobnim opisom, kaj se je dogajalo v vseh največjih taboriščih. Takrat sem prvič izvedel številke, ki si jih nisem mogel predstavljati ... koliko Judov je umrlo na en dan ... številke se vlečejo v več 100.000. Tega si res nisem predstavljal. Knjiga govori tudi o Christianu Wirthu, ki je bil šef treh taborišč in je od veselja tudi sam skakal od trupla do trupla in mrtvim pulil zlate zobe, ki jih je hranil v konzervi za fižol. Ko jo je napolnil, je rekel: 'To je samo od prejšnjega tedna!' Včasih se vprašam, ali je bila vojna potrebna in ali smo se iz nje kaj naučili ... Mislim, da se nismo ničesar naučili ...«

MEDPREDMETNA POVEZAVA IN UČNI CILJI (SKLEP)

Šolska predmeta slovenščina in zgodovina se pri pouku dopolnjujeta. Dijaki pri zgodovini sledijo zgodovinskemu dogajanju druge svetovne vojne, vzrokom za njen nastanek, širjenju po Evropi ter njenim posledicam, ki niso zajele samo Judov, pač pa vse narijce. Čeprav težko, a vseeno skušajo razumeti, kako se lahko ljudje podredijo in sledijo nekomu, ki se ima za večvrednega, kako lahko verjamejo, da so ljudje drugega prepričanja, nacionalnosti ter jezika zanj popolnoma nič. Skušajo razumeti pomen nacizma, kako je obvladoval posameznike, kako jih je popolnoma osvojil. Vedo, da je bil nacizem resna grožnja, predvsem pa nevarnost za širšo Evropo. Vedo, da je druga svetovna vojna popolnoma spremenila svet in ljudi, da jih je zaznamovala, da je postala njihovo življenje. Seznanijo se s trpljenjem v mnogih taboriščih, v katerih so vladale nečloveške razmere, strahotno

trpljenje pa so ustvarili tisti, ki jim pojem človek ni pomenil ničesar. Usodne odločitve posameznika so zahtevale iztrebljanje nekega naroda. Številni nedolžni ljudje so končali v nacističnih taboriščih ne samo v Nemčiji in Avstriji, pač pa tudi na Poljskem, Češkem in v Italiji. Dijaki vedo, da so v teh deželah trpeli mnogi Slovenci, od katerih nekateri še živijo. Vedo tudi, kako velik vpliv so imeli mediji na javno razpoloženje ljudi, kakšna je bila njihova uporaba, predvsem pa zloraba. Mnogi poznajo Hitlerjeve in Churchillove govore. Razumejo tudi vzroke za številne žrtve med vojno ter poznajo razvoj odporiškega gibanja in njegovega vpliva na Slovence ter njegove povezave z zavezniki. Vedo, kako se je končala druga svetovna vojna in kako se je širil vpliv Sovjetske zveze v Evropi in na slovenskem ozemlju.

Naštetim zgodovinskim ciljem dijaki sledijo pri pouku slovenščine s pomočjo govornih vaj ob prebranih delih o tistem času, ustnih pričevanjih še živečih sorodnikov, predvsem pa so se nekateri skušali vživeti v trpljenje mnogih v taboriščih, tako da so obiskali taborišči Auschwitz I in II oz. Auschwitz-Birkenau. S pomočjo branja, poslušanja ter pogovora so razvijali večini ustnega in pisnega sporočanja ter zmožnost estetskega doživljanja s pomočjo aktualizacije dogajanja. Tvorili so jasna, razumljiva ter pravopisno pravilna govorjena ter zapisana besedila. Ob tem so uporabljali tudi drugo materialno in slikovno gradivo. Ustvarili so ga tudi sami, saj so s fotografijami na kraju dogajanja dokumentirali ostaline zgodovine. Dela, ki so jih prebrali, niso bila izbrana samoiniciativno, pač pa sem jim jih svetovala kot profesorica slovenščine z željo, da jim podrobneje odstrejo dogajanje v preteklosti. Zato sem izbrala slovensko pisateljico Branko Jurca, ki je preteklo dogajanje popisala v obliki kratkih zgodb, ter tujega avtorja Shloma Venezio, ki je v pogovoru s pomočjo francoske avtorice dijakom odstrl neznani svet dela sonderkomandov, o katerih se ne govori. Sama sem dodala tudi slovensko avtorico Angelo Vode, da bi jim še dodatno osvetlila dogajanje v taboriščih. Avtentična pričevanja v prebranih delih so jih tako spodbudila, da so spregovorili tudi o svojih sorodnikih. Literarna besedila in ustna pričevanja so tako umeščali v čas in prostor. Razumeli so pomen slovenske in evropske literature v slovenskem in evropskem prostoru. V izraženem mnenju pa so izpostavili svoje védenje in občutja o prebranem ter ustnih pričevanjih in prostoru, kjer so se dogajala grozodejstva. Čeprav so izrazili svoje mnenje, so sprejeli tudi mnenje sošolcev ter tako razvijali zmožnost kritičnega pogovora pri pouku oz. v šolskem prostoru.

VIRI IN LITERATURA

- Jurca, B. (2014). *Pot v svobodo*. Maribor: Litera.
 Katalog znanja. Slovenščina (2010). Srednje strokovno izobraževanje.
 Katalog znanja. Zgodovina (2007). Srednje strokovno izobraževanje.
 Venezia, S. (2010). *Sonderkommando: V peklu plinskih celic*. Ljubljana: Modrijan.
 Vode, A. (2000). *Spomin in pozaba, III. knjiga*. Ljubljana: Krtina.

POVZETEK

V šolskem letu 2013/2014 sem pri pouku slovenščine dijakom strokovne šole skušala osvetliti dogodke ob trpljenju v taboriščih z literarnimi in avtobiografskimi deli slovenskih in tujih avtorjev ter neposrednim obiskom kraja dogajanja nečloveškega trpljenja. Svoje védenje o temnem delu preteklosti so tako z branjem povezali z že usvojenim znanjem pri pouku zgodovine, ki so ga nadgradili z usvojitvijo novih pojmov, npr. kdo so bili sonderkomandi ter kakšna je bila njihova vloga med vojno. Pomagali so si tudi z ustnim pričevanjem še živečih prič, kar je pripomoglo h kritičnemu razmišljanju o tistih dneh. V govornih vajah so tako pripovedovalci predstavili dogajanje v taboriščih Auschwitz I in II, ob tem pa spodbudili svoje sošolce, da so se aktivno vključili v pogovor. Njihovo védenje ter zapisi so postali dragoceni za profesorici slovenščine in zgodovine, ker sta se šolska predmeta tako medpredmetno dopolnila.